

1931–1946

Mislim da moje prijateljstvo s Borhesom proističe iz jednog, prvog razgovora koji smo vodili 1931. ili 1932, na putu između San Isidra i Buenos Ajresa. Borhes je tad bio jedan od naših najpoznatijih mladih pisaca, a ja momak s jednom tajno objavljenom knjigom. Kad me je pitao o omiljenim piscima, uzeo sam reč i – savlađujući stidljivost koja me je sprečavala da održim sintaksu kroz čitavu jednu rečenicu – počeo da hvalim bledunjavu prozu jednog stihoklepca koji je bio urednik književne stranice jednih novina iz Buenos Ajresa. Možda da bi osvežio atmosferu, Borhes je proširio pitanje:

– U redu – prihvatio je – ali osim tog tipa, kome se divite u ovom veku, ili u bilo kom drugom?

– Gabrijelu Mirou, Asorinu, Džejsmu Džojosu – odgovorio sam.

Šta raditi s takvim odgovorom? Sa svoje strane, nisam bio u stanju da objasnim šta mi se to dopada u prostranim biblijskim, pa ni u crkvenim freskama Miroa, u Asorinovim sličicama sela ili u Džojsovoj bučnoj bujici, jedva shvaćenoj, odakle se uzdizao, poput pare koja se preliva, sav ugled hermetičnog, čudnog i modernog. Borhes je rekao nešto u smislu da mladi mogu pronaći dovoljno književnosti samo kod pisaca koji su se predali čarima reči. Zatim, govoreći o divljenju iskazanom prema Džojosu, dodao je:

– Jasno, to je jedna namera, čin vere, obećanje. Obećanje da će im se dopasti – mislio je na mlade – kad ga budu čitali.

Iz tog vremena ostalo mi je neodređeno sećanje na šetnje između kućica po četvrtima Buenos Ajresa, ili između vila

Adrogea, i na beskrajne, egzaltirane razgovore o knjigama i sižeima knjiga. Znam da sam mu jednog popodneva, u blizini Rekolete, pomenuo ideju o pripoveci *El perjurio de la nieve* (Krivokletstvo snega), koju sam napisao mnogo godina kasnije, i da smo jednog drugog popodneva stigli do jedne prostrane kuće u ulici Austrija, gde sam upoznao Manuela Pejrua, i da smo smerno slušali pesmu *La mauvaise prière*, koju je pevala Damija.

Godine 1935. ili 1936. proveli smo jednu nedelju na imanju u Pardu, s namerom da zajedno napišemo jednu komercijalnu brošuru, prividno naučnu, o vrednostima neke manje-više bugarske hrane². Bilo je hladno, kuća je bila u ruševnom stanju, nismo izlazili iz trpezarije u čijem su kaminu pucketali plamenovi eukaliptusa. Ta brošura za mene je značila vredno učenje; nakon što smo je napisali, ja sam bio drugi pisac, iskusniji i veštiji. Svaka saradnja s Borhesom bila je jednaka godinama rada. Pokušali smo da napišemo i jedan sonet s nabranjem, u čijim tercetima ne znam kako da opravdam stih

mlinovi, anđeli, slova...

I planirali smo jednu kriminalističku priču – ideje su bile Borhesove – koja bi se bavila nekim doktorom Preetorijusom, Nemcem, velikim i mirnim čovekom koji je kao direktor jedne škole hedonističkim metodama (obavezne igre, muzika u svakom trenutku) mučio i ubijao decu. Ovaj siže je polazna tačka za celokupno delo Bustosa Domeka i Suaresa Linča.

Među tolikim zaboravljenim razgovorima, sećam se jednog iz te davne nedelje na selu. Bio sam siguran da je za umetničko i književno stvaralaštvo neophodna potpuna sloboda, *idiotska* sloboda, koju je tražio jedan od mojih autora, pa sam išao zanesen jednim manifestom koji sam bio proči-

² *Leche cuajada* (Zgrušano mleko) iz 1935, knjižica od 16 strana s ilustracijom Silvine Okampo na koricama.

tao ne znam gde, a koji se sastojao samo od ponavljanja reči „ono što je novo“ – tako da sam se upustio u razmatranje toga kako san, nepromišljenosti i ludilo... doprinose umetnosti i književnosti. Čekalo me je iznenađenje. Borhes se zalagao za namernu umetnost, priklanjao se Horaciju i profesorima, idući protiv mojih junaka, blistavih avangardnih pesnika i slikara. Živimo uvučeni u sebe; malo znamo ili ništa ne znamo o svom bližnjem. U toj raspravi Borhes mi je prepustio poslednju reč, a ja sam pripisao tu okolnost vrednosti svojih argumenata, ali narednog dana, verovatno te noći, promenio sam stranu i počeo da otkrivam kako su mnogi autori manje dostojni divljenja u svojim delima negoli na stranicama kritičara i hroničara. I napregao sam se da izmislim i mudro sastavim svoje priče.

Ma koliko da smo različiti bili kao pisci, bilo je prostora za prijateljstvo, jer smo delili strast prema knjigama. Po podne i uveče razgovarali smo o Džonsonu, o De Kvinsiju, o Stivensonu, o fantastičnoj književnosti, o kriminalističkim sižeima, o *L'illusion Comiqueu*, o književnim teorijama, o *contrerimes* Tulea, o problemima s prevodjenjem, o Servantesu, o Lugonesu, o Gongori i Kevedu, o sonetu, o slobodnom stihu, o kineskoj književnosti, o Masedoniju Fernandesu, o Danu, o vremenu, o relativnosti, o idealizmu, o Šopenhauerovoj knjizi *Fantasia metafísica*, o neokreolskom kod Sula Solara, o Mautnerovoj *Crítica del lenguaje* (*Beiträge zu einer Kritik der Sprache*).

Godine 1936. osnovali smo časopis *Destiempo*. Naslov je ukazivao na našu težnju da se oslobodimo predrasuda epohe. Posebno smo zamerali tendenciji nekih kritičara da previđaju suštinsku vrednost dela i da se zadržavaju na folklornim, zemaljskim aspektima, ili onim povezanim s istorijom književnosti, odnosno sa sociološkim disciplinama i statistikama. Verovali smo da su dragoceni prethodnici jedne škole ponekad dostojni zaborava kao verovatne, ili neizbežne trilogije o gaučima, krojačici srednje klase, itd.

Tog septembarskog jutra kad smo izašli iz štamparije *Kolumbia*, u ulici Origera, s prvim brojem časopisa – Borhes je predložio, pomalo u šali, pomalo ozbiljno, da se slikamo za istoriju. Tako smo i uradili u jednoj skromnoj galeriji te četvrti. Tako se brzo izgubila ta fotografija da je se i ne sećam. *Destiempo*, koji je okupio na svojim stranicama čuvene pisce, stigao je do broja 3.

Sarađivao sam s Borhesom na veoma različitim zadacima: pisali smo kriminalističke i fantastične priče sa satiričnom namerom, scenarija za film, članke i predgovore; uređivali smo zbirke knjiga, sastavljali antologije, priređivali kritička izdanja klasičnih dela. Među najbolje trenutke mog života spadaju noći kad smo pisali beleške za *Urn Burial*, *Christian Morals* i *Religio Medici* ser Tomasa Brauna, te Grasijanov traktat *Agudeza y arte de ingenio*, ali i one druge, iz prethodne zime, kad smo birali tekstove za knjigu *Antología fantástica* i prevodili Svedenborga, Poa, Adama Vilijea de l’Ila, Kiplinga, Velsa, Birboma.

Kako se prisetiti toga što sam osetio u našim dijalozima iz tog vremena? Stihovi, kritička zapažanja, romaneskne epizode iz knjiga koje sam pročitao nakon Borhesovih komentara... pojavljivali su se s jednom novom istinom, i sve što nisam bio pročitao, kao jedan svet pustolovina, kao zaslepljujući san što na trenutke postaje sam život.

Pitam se hoće li se deo sadašnjeg Buenos Ajresa koji će preuzeti budući naraštaji sastojati od epizoda i likova jednog romana koji je izmislio Borhes. Verovatno je da će tako biti, jer sam utvrdio da Borhesova reč često daje ljudima više stvarnosti od samog života.